

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. **Георги Каприев**

Катедра „История на философията“, ФФ на СУ

за дисертацията за придобиване на научната степен „доктор на науките“:

МЕТАФИЗИКА И ПСИХОЛОГИЯ НА ДУХОВНИТЕ ВЪЗРАСТИ

на

доц. д-р Владимир Димитров Теохаров

Дисертационният труд на доц. д-р Владимир Теохаров е публикуван в УИ „Св. Климент Охридски“ в обем от 263 страници. Владимир Теохаров е роден през 1961 г. През 1985 г. завършва философия във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От 1988 г. е редовен асистент в същия факултет. Защитава докторска дисертация през 2004 г., а през 2006 г. се хабилитира. Специализирал е в университетите на Саарбрюкен и Хановер, както и в Института за науките за човека – Виена. Освен в Софийския университет той е преподавал и в Нов Български Университет, а от 2001 г. е гост преподавател в Евангелско Висше Училище – Дармщат, Германия. Владимир Теохаров е Секретар на българското Кантово общество от 1992 г. От 2016 г. е член на Ницшевото общество в Германия. Той е автор на четири монографии (2006, 2008, 2017, 2018) и множество научни статии. Специално искам да подчертая неговите шест съставителства и множеството преводи на значими философски текстове. За мен това са неотменни елементи от профила на пълноценно продуктивния университетски преподавател и изследовател.

Доколкото успявам да преценя, дейността на доц. д-р Владимир Теохаров съответства изцяло на националните изисквания пред желаещите да придобият научната степен „доктор на науките“. Заявявам, че според мен документите по процедурата са изготвени изрядно и че в дисертационния труд не съм установил плагиатство или следи от плагиатство. Авторефератът е изготвен според актуалните изисквания. Приносните моменти са детайлно и коректно формулирани.

Текстът е изграден чрез кратко въведение и три части, озаглавени съответно „Детството“, „Зрелостта“, „Мъдростта“. Въведението формулира основната теза и парадигмата, в която се осъществява изследването. Тезата гласи: „Безкрайното съвършенство на културата се състои от безкрайно много мигове на пълнота“, В специална глава във втората част Теохаров извежда, опирайки се най-вече на Юнг и Бернхард, позицията,

според която фактически непостижимото съвършенство „се въплъщава в безкрайните мигове на пълнотата на ‚домовостта и домовладичеството‘ на човешкия живот“. Така се заявяват основните акценти на изследването: човешката екзистенция в нейната пълнота, икономията на Духа и множеството нейни „домове“. Зададената чрез съдържанието структура и настояването, че „личностното развитие повтаря развитието на културата“ биха могли да подведат към един механичен и на това отгоре архаичен схематизъм, тоест към една неадекватна спрямо изследването посока. Неслучайно още в самото начало Теохаров подчертава, че се придържа към принципа на синхронността, предпочитайки го пред простата следовност на диахронията. В тази връзка той специално акцентира, че структурата на текста му търси подобие с изграждането на Третата симфония на Густав Малер, чиито шест части се разгръщат в напредване чрез сложно синхронно наслагване (а не елиминиране) на темите.

Начално изведената парадигма недвусмислено полага спецификата на историко-философския подход на Теохаров. Тя гласи: „Християнството като среща на гръцкото съвършенство и близкоизточната пълнота ражда действителността на историята на културата и човека“. Така той прави отчетлив избор за една тенденция в съвременната историко-философска методология, отказваща да прокарва рязка граница между философията и другите структурни елементи на културата. Философските парадигми се тълкуват в тяхната синергия с парадигмите на религиозното съзнание и изкуствата (литературата и далеч не само тя).

Последователна в тази перспектива е метафизичната програма, разгърната в текста. Разгръщаните през последните две десетилетия метафизични програми не изолират, а напротив полагат като метафизични системни елементи историческото, познавателно и екзистенциално, измерение. Теохаров залага психологическото като „среден термин“, критикува „догматичната (спекулативната) философия“ с нейното „учение за двата свята“ (Ницше), при която „сферите на живота са загубили своята равноценност“. Нейното преодоляване предполага „интегрирането на екзистенцията в един-единствен смислов свят“. От тук школската метафизика (или догматика), експерименталната философия, респективно експериментиращата психология и практическо-догматичният проект се схващат като стадии на философстването. Така те са изведени от концепциите на Ницше и Киркегор, като се вкарват в паралел със стадиите на философията на разума при Кант: учение за науката, учение за съмнението, учение за мъдростта. Тъкмо те тримата, Кант, Киркегор и Ницше, формират основните колони в изследването на Теохаров. Техните концепти са рамкиращи критерии и в трите глави на книгата.

Така положената рамка заедно с нейната вътрешна динамика включва впечатляващ по обема си историко-философски материал, чието интерпретиране е не по-малко впечатляващо. В първата част, посветена на формирането и съответното му образование, *Bildung*, се тръгва от глава първа на книга „Битие“ и създаването на човека по образ Божии, за да се продължи тълкуването през идеята за *μόρφωσις*, развивана от ранните християнски автори и продължаваща, респ. надграждаща античното схващане за *παιδεία*. Връзката с вярата и религията в контекста на християнската култура е задължителна и на нея са посветени ред страници, привличащи схващанията на голямо число средновековни авторитети. От този хоризонт се отива към конципирането на езика и неговата формираща роля, към връзката език-битие; към смисъла и осмислянето (с коментар на тези, идващи от Хераклит, Платон, Аристотел, стоиците, Хегел, Касирер). „Фундаменталното преображение“ на съзнанието за самия себе си като човешко същество при индивида, преминаващ към зрелостта, обосновано се обвързва с Просвещението и неговите характеристики и мотиви. Водещи са изходът (*Ausgang*) от непълнолетието (*Unmündigkeit*) и съответното му полагане на собствено разумно слово в света, за да се появи темата за признанието (*Anerkennung*), която ще бъде водеща в тази част. (Съществена за разбиране на авторската идея и заедно с това приносна е главата, посветена на отношението психоанализа – християнска метафизика. В един следващ ход, в третата теза, се въвежда още една водеща за изследването тема: тази за юдео-християнската, респ. юдео-протестантската симбиоза.) В контекста на тази втора част от нова перспектива се разработва темата за езика, за неговата действителност, органичност и действеност, и то в мисловната сфера на мислители от порядъка на Кант, Вилхелм фон Хумболт, Шелинг и Хегел.

В третата част предмет на анализ стават централни теми като символите на културата като човешка съкровеност, измеренията на святото, идеята за експеримента в културата, оправданието, реалността на надеждата. Мъдростта се заявява като доброволно самопринизяване в името на служение на висшите ценности. Тя довежда зрелостта до универсални измерения, бидейки заинтересована едновременно от света, от себе си и от Бог. Върви се през дефинитивно очертаване на човешката индивидуалност и субективността като истина, поставяйки въпроса за човешката съкровеност. В тази последователност се тематизират диалогът и принципите на диалогиката, измеренията на святото и перспективите на толерантността. Тук специално държа да подчертая приносния характер на главата „Метафизичният и психологически мотив на оправданието при Густав Шпет – единството на живот и творчество“: оригинално и

проникновено тълкуване на делото на руския мислител. Същият характер има и следващата глава „Идеята за трансценденталната теология в *Opus Postumum* на Имануел Кант и произходът на проблема за сакралното“. От така построената база Теохаров се отправя към изключително същественото описание на „експерименталната философия“, изхождайки от Ницше, но привличайки още Волтер, Хюм, Шлегел и отново Кант, а по-нататък – Киркегор и Бернхард. В експериментирането свободният дух извървява пътя на собственото си сбъждане. С него философстващият търси във всичко израз на своята екзистенция и застава в разбираща позиция спрямо себе си, другите и света. В този хоризонт се разгръщат синтезиращите цялото изследване теми: срещите между метафизиката и психологията, и то с особен акцент върху надеждата, обвързана (през размишленията на Юрген Молтман) с есхатологичната перспектива, тълкувана в нейната трансценденталност (през Кант и неговото интерпретиране в евангелската теология) и свързана с идеята за святото (Рудолф Ото, Паул Тилих). През интерпретацията на Карл Барт на „Послание до Римляни“ се очертават формите, чрез които мъдростта прави възможно удържането на себе си и на света.

Внимателното разчитане на следванията и надслагванията в *Метафизика и психология на духовните възрасти* доказва, че Владимир Теохаров осъществява едно сложно историко-философско изследване в стила на актуалните днес методи и подходи, определящи спецификата на историко-философското. Съвременната история на философията разбира себе си не като (и без това невъзможен) разказ-реконструкция, а като диалог. Става дума за философско диалогизиране с философски позиции, чийто резултат е философска цялост с уникална форма. Точно това е не толкова казано, колкото показано в заключителния „Отекващ финал“. Там е изцяло цитиран текстът на „Братя по оръжие“ на Дайър Стрейтс, завършващ с: „Но на звездната светлина и / На всяка линия на дланта ви пише, / че сме глупаци да воюваме / с братята си по оръжие“. Историко-философското диалогизиране на Владимир Теохаров е тъкмо мобилизиране на неговите философски братя по оръжие, заедно с които формира една вътрешно последователна оригинална философска позиция.

Очертаният тук характер на изследователските резултати на доц. Теохаров с тяхната специфика и постижения ми дават основание убедено да твърдя, че то е научен текст, имащ достоинства на дисертация за придобиване на степента „доктор на науките“.

Предлагам на доц. д-р Владимир Димитров Теохаров да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“.

6 март 2020, София

проф. дфн Георги Каприев